

**BUXORO DAVLAT
PEDAGOGIKA
INSTITUTI**

**BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA
INSTITUTI**

TA'LIM TRANSFORMATSIYASI

ILMIY – METODIK JURNAL

№. 1

BUXORO – 2026

IJTIMOIIY ADOLATNI TA'MINLASHDA INSTITUTSIONAL VA HUQUQIY MEXANIZMLAR

Shodiyeva Dilshoda G'ulomjonovna, Buxoro davlat pedagogika instituti "Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitish metodikasi (huquq ta'limi)" yo'nalishi 2-kurs magistranti
dshodiyeva41@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada ijtimoiy adolatni ta'minlash jarayonida institutsional va huquqiy mexanizmlarning tutgan o'rni har tomonlama tahlil qilinadi. Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, sud-huquq tizimi hamda fuqarolik jamiyati institutlarining ijtimoiy tenglik, qonun ustuvorligi va inson huquqlarini ta'minlashdagi faoliyati ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, ijtimoiy adolatni mustahkamlashda milliy qonunchilik va xalqaro huquqiy tajribaning o'zaro uyg'unligi ochib berilib, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy adolat, davlat institutlari, ijtimoiy xizmatlar, fuqarolik jamiyati, jamoatchilik nazorati, ijtimoiy himoya, ta'lim, sud hokimiyati.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ И ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ

Шодиева Дилшоода Гуломжоновна, Магистрант 2 курса по направлению «Методика преподавания социально-гуманитарных наук (юридическое образование)»
dshodiyeva41@gmail.com

Аннотация: В данной статье всесторонне анализируется роль институциональных и правовых механизмов в процессе обеспечения социальной справедливости. Научно освещается деятельность органов государственной власти и управления, судебной-правовой системы, а также институтов гражданского общества в обеспечении социального равенства, верховенства закона и прав человека. Кроме того, раскрывается взаимосвязь национального законодательства и международного правового опыта в укреплении социальной справедливости, а также предлагаются рекомендации по решению существующих проблем.

Ключевые слова: социальная справедливость, государственные институты, социальные услуги, гражданское общество, общественный контроль, социальная защита, образование, судебная власть.

INSTITUTIONAL AND LEGAL MECHANISMS FOR ENSURING SOCIAL JUSTICE

Shodiyeva Dilshoda G'ulomjonovna, 2nd year Master's student in the Major "Teaching Methods of Social and Humanitarian Sciences (Law Education)"
dshodiyeva41@gmail.com

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the role of institutional and legal mechanisms in ensuring social justice. It examines the activities of state authorities and governance bodies, the judicial system, and civil society institutions in promoting social equality, the rule of law, and the protection of human rights. In addition, the article explores the interaction between national legislation and international legal experience in strengthening social justice and proposes recommendations for addressing existing challenges.

Keywords: social justice, state institutions, social services, civil society, public oversight, social protection, education, judiciary.

Hozirgi globallashuv va jamiyat taraqqiyotining murakkab bosqichida ijtimoiy adolatni ta'minlash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Jamiyatda ijtimoiy tenglikni qaror toptirish, aholining barcha qatlamlari uchun teng huquq va imkoniyatlarni yaratish, inson huquqlari va erkinliklarini ishonchli himoya qilish ijtimoiy

barqarorlik hamda huquqiy davlatni shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi. Shu jihatdan, ijtimoiy adolatni ta'minlash nafaqat axloqiy qadriyat, balki institutsional va huquqiy mexanizmlar orqali amalga oshiriladigan murakkab ijtimoiy-huquqiy jarayondir.

Zamonaviy davlatlarda ijtimoiy adolatni ta'minlash davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, sud-huquq tizimi hamda fuqarolik jamiyati institutlarining o'zaro hamkorligi asosida amalga oshiriladi. Mazkur institutlarning samarali faoliyati qonun ustuvorligini mustahkamlash, ijtimoiy himoya tizimini rivojlantirish, ta'lim va ijtimoiy xizmatlardan foydalanishda teng imkoniyatlarni yaratish hamda jamoatchilik nazoratini kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, ushbu mexanizmlarning amaliyotdagi samaradorligi mavjud huquqiy bazaning mukammalligi va institutlarning real mustaqilligiga bevosita bog'liqdir.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy adolatni ta'minlashga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, konstitutsiyaviy islohotlar, sud-huquq tizimini liberallashtirish, ijtimoiy himoya va ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, fuqarolik jamiyati institutlarining rolini kuchaytirish ijtimoiy adolatni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Biroq mazkur jarayonda institutsional va huquqiy mexanizmlarning o'zaro uyg'unligi, ularning samaradorligini baholash va mavjud muammolarni aniqlash dolzarb ilmiy masala bo'lib qolmoqda.

Hozirgi bosqichda O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy adolatni ta'minlash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"da "inson qadrini ulug'lash, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash, qonun ustuvorligini ta'minlash va adolatli jamiyat barpo etish" davlat va jamiyat taraqqiyotining asosiy maqsadlari sifatida e'tirof etilgan.⁴ Mazkur strategik hujjatda ijtimoiy adolatni qaror toptirishda samarali institutsional tizimni shakllantirish, sud-huquq tizimini mustahkamlash hamda fuqarolik jamiyati institutlarining rolini oshirish muhim vazifalar sifatida belgilangan.

Shu munosabat bilan ushbu maqolada ijtimoiy adolatni ta'minlashda institutsional va huquqiy mexanizmlarning mohiyati, ularning o'zaro aloqadorligi hamda amaliyotdagi ahamiyati ilmiy-nazariy va huquqiy tahlil asosida o'rganiladi. Shuningdek, milliy va xalqaro tajriba asosida mavjud muammolar aniqlanib, ijtimoiy adolatni ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar va amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Ijtimoiy adolatni ta'minlashda institutsional va huquqiy mexanizmlar mavzusi davlatning barqarorligi va fuqarolarning farovonligini ta'minlovchi fundamental tizimni qamrab oladi. Ushbu mavzuni yoritishda mexanizmlarni uchta asosiy ustunga bo'lib tahlil qilish lozim.

Birinchi ustun: ijtimoiy adolatni mustahkamlovchi qonunlar, qoidalar va siyosatlarni o'z ichiga oladi. Unga tenglik, adolat va odillikni ta'minlashga qaratilgan qonunlar, shu jumladan, diskriminatsiyaga qarshi qonunlar, mehnat huquqlarini himoya qiluvchi qonunchilik, ijtimoiy ta'minot dasturlari va ta'lim sohasidagi siyosatlar kiradi. Ushbu ustunning samaradorligi qonunlarning ishlab chiqilishi, qabul qilinishi va ijro etilishining shaffofligi, hisobdorligi va inklyuzivligiga bog'liq. Qonunchilik va siyosat jarayonlarida fuqarolik jamiyati, akademiklar va manfaatdor tomonlarning ishtiroki muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchi ustun: Davlat institutlari. Ushbu ustun ijtimoiy adolatni ta'minlash uchun mas'ul bo'lgan davlat idoralari va tashkilotlarini qamrab oladi. Bularga sudlar, huquqni muhofaza qilish organlari, ombudsman institutlari, inson huquqlari bo'yicha komissiyalar va ijtimoiy xizmatlar ko'rsatuvchi agentliklar kiradi. Davlat institutlarining samaradorligi ularning mustaqilligi, xolisligi, professionalizmi va samaradorligi bilan belgilanadi. Korrupsiyaga qarshi kurash, shaffoflikni ta'minlash va xodimlar malakasini oshirish davlat institutlarining salohiyatini mustahkamlashning muhim omillaridir.

Uchinchi ustun: Fuqarolik jamiyati va jamoatchilik nazorati. Ijtimoiy adolatni ta'minlashda fuqarolik jamiyati va jamoatchilik nazorati muhim rol o'ynaydi. Nodavlat notijorat tashkilotlar,

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni

ommaviy axborot vositalari, akademik doiralar va fuqarolar faol bo'lishi davlatning ijtimoiy adolat sohasidagi faoliyatini kuzatib borish, qonunbuzarliklarni fosh qilish va adolatni talab qilish imkonini beradi. Fuqarolik jamiyatining erkin faoliyat yuritishi, jamoatchilik fikrining hisobga olinishi va ijtimoiy dialogning rivojlanishi ushbu ustunning muhim elementlaridir. Bu uch ustunning o'zaro bog'liqligi va muvozanati ijtimoiy adolatni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi. Qonunchilik va siyosat davlat institutlarining faoliyati uchun asos bo'lsa, fuqarolik jamiyati va jamoatchilik nazorati ularning hisobdorligini ta'minlaydi. Ijtimoiy adolat sohasida muvaffaqiyatga erishish uchun ushbu ustunlarning hamkorlikda ishlashi, doimiy takomillashtirilishi va zamon talablariga moslashtirilishi zarur. Shundagina davlat barqaror, fuqarolar esa farovon hayot kechirish imkoniga ega bo'ladi.

Ijtimoiy adolatni ta'minlash mexanizmlarining kompleksligi, ularning o'zaro aloqadorligi va doimiy ravishda takomillashtirib borish zarurati, davlat boshqaruvida yangi yondashuvlarni talab etadi. Xususan, raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali qonunchilik jarayonlarini yanada shaffof va inklyuziv qilish, davlat xizmatlarini ko'rsatishda samaradorlikni oshirish, shuningdek, fuqarolarning huquqiy savodxonligini yuksaltirish muhim ahamiyatga ega. Elektron hukumat platformalari, onlayn maslahatlashuvlar va interaktiv ta'lim resurslari kabi vositalar ijtimoiy adolatni targ'ib qilishda muhim rol o'ynashi mumkin.

Shu bilan birga, ijtimoiy adolatni ta'minlashda global hamkorlik va xalqaro standartlarga rioya qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Inson huquqlari bo'yicha xalqaro konvensiyalar, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror Rivojlanish Maqsadlari va boshqa global tashabbuslar ijtimoiy adolat sohasida davlatlar o'rtasida tajriba almashish, ilg'or amaliyotlarni joriy etish va muammolarni birgalikda hal qilish uchun zamin yaratadi. Xalqaro hamkorlik davlatga o'z qonunchiligini va siyosatini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirishga, shuningdek, ijtimoiy adolat sohasida xalqaro moliyaviy va texnik yordamni jalb qilishga yordam beradi.

Ijtimoiy adolatni ta'minlash - bu doimiy davom etadigan jarayon bo'lib, u davlatdan doimiy e'tibor va resurs ajratishni talab qiladi. Ijtimoiy siyosatni rejalashtirish va amalga oshirishda dalillarga asoslangan yondashuvdan foydalanish, ijtimoiy dasturlarning ta'sirini muntazam ravishda baholash va monitoring qilish ijtimoiy adolatga erishish yo'lidagi muhim qadamlardir. Shuningdek, ijtimoiy tadqiqotlar va tahlillarni qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy adolat sohasidagi mutaxassislarni tayyorlash va ularning salohiyatini oshirish zarur.

o'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi ijtimoiy adolat prinsipi ta'minlashning mustahkam huquqiy asosini yaratgan. Konstitutsiyaning 1-moddasida belgilanganidek, O'zbekiston — boshqaruvning respublika shakliga ega bo'lgan suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat.⁵

Ijtimoiy adolatni ta'minlash davlatning muhim vazifalaridan biri bo'lib, u aholining barcha qatlamlari uchun munosib turmush sharoitlarini yaratish, ularning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish va kambag'allikni kamaytirish orqali amalga oshiriladi. Bu, ayniqsa, zaif va ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarga nisbatan alohida e'tiborni talab etadi. Nogironligi bor shaxslar, yolg'iz keksalar, ko'p bolali oilalar kabi guruhlar davlatning doimiy g'amxo'rligida bo'lishi lozim.

Ijtimoiy adolatni ro'yobga chiqarishda ta'lim, sog'liqni saqlash va bandlik sohalarining ahamiyati beqiyosdir. Ta'lim sohasida barcha uchun teng imkoniyatlarni yaratish, sifatli tibbiy xizmat ko'rsatishni ta'minlash va munosib ish haqi to'lanadigan ish o'rinlarini yaratish orqali jamiyatning har bir a'zosi o'z potensialini ro'yobga chiqarishi va o'z hayotini yaxshilashi mumkin. Bu o'z navbatida, jamiyatda tenglik, barqarorlik va farovonlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, ijtimoiy adolatga erishish jarayoni uzluksiz va doimiy takomillashuvni talab etadi. Ijtimoiy munosabatlar doimiy ravishda o'zgarib turishi sababli, ijtimoiy adolat prinsiplarini hayotga tatbiq etish mexanizmlari ham doimiy ravishda

⁵ o'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – "o'zbekiston", 2023.

takomillashtirilib borilishi kerak. Bu, ayniqsa, globalizatsiya va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi sharoitida muhim ahamiyat kasb etadi.

Demak, yurtimizda ijtimoiy adolatni ta'minlash, qonun ustuvorligini qaror toptirish, inson huquq va erkinliklarini himoya qilish orqali barqaror va farovon jamiyat qurish yo'lida dadil odimlashda davom etaveramiz. Bu maqsadga erishish uchun barcha davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari va har bir fuqaro birgalikda harakat qilishi zarur.

Ijtimoiy adolat masalasida jahonda ham ko'pgina olimlar ish olib borishgan. John Rawls "Adolat nazariyasi" asarida ijtimoiy adolatning ikkita asosiy prinsipi haqida ta'limot ishlab chiqdi: birinchisi, har bir shaxs eng keng ko'lamli asosiy erkinliklarga ega bo'lishi, ikkinchisi esa ijtimoiy va iqtisodiy tengsizliklar jamiyatning eng kam ta'minlangan a'zolarining manfaatini ko'zatish sharti bilan tashkil etilishi kerak.⁶ – deb ta'kidlaydi.

Friedrich Hayek⁷ esa Institutsionalizm nuqtai nazaridan "huquqiy tartib" va adolat munosabatini o'rgangan klassik olim hisoblanadi.

Ijtimoiy adolatni ta'minlashda davlatning roli muhim ahamiyatga ega. Aynan davlat ijtimoiy siyosatni ishlab chiqadi va uni amalga oshiradi, shu bilan birga jamiyatdagi ijtimoiy tengsizliklarni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni qo'llaydi. Ijtimoiy himoya tizimi, ta'lim va sog'liqni saqlash kabi sohalarga investitsiyalar, ishsizlikka qarshi kurash choralari – bularning barchasi ijtimoiy adolatga erishishda muhim vositalar hisoblanadi.

o'zbekistonda ham ijtimoiy adolat masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Konstitutsiyamizda har bir fuqaroning munosib turmush kechirishi, ta'lim olishi, sog'lig'ini saqlashi va bandligi kafolatlanadi. Davlat ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish, kam ta'minlangan oilalarni qo'llab-quvvatlash, pensiya ta'minotini yaxshilash bo'yicha doimiy ravishda ish olib bormoqda.

Ijtimoiy adolatga erishish – bu faqat davlatning vazifasi emas. Fuqarolik jamiyati institutlari, nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT) ham bu borada muhim rol o'ynaydi. Ular ijtimoiy muammolarni aniqlash, aholi o'rtasida huquqiy savodxonlikni oshirish, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash dasturlarini amalga oshirish orqali ijtimoiy adolatni mustahkamlashga hissa qo'shadilar.

Shuni ta'kidlash joizki, ijtimoiy adolatga erishish – uzoq muddatli va murakkab jarayon. Bu jamiyatning barcha a'zolari o'rtasida doimiy muloqotni, o'zaro hurmatni va hamjihatlikni talab etadi. Ijtimoiy adolat mezonlari doimo rivojlanib boradi, shu sababli ijtimoiy siyosatni doimiy ravishda takomillashtirib borish zarur.

Bir qator olimlar ijtimoiy adolatni ta'minlovchi davlat institutlari (sud, prokuratura, adliya) va huquqiy normalar tizimini o'rganganlar. Jumladan, **H.T. Odilqoriyev** davlat institutlarining ijtimoiy adolatni ta'minlashdagi funksional vazifalarini tahlil qilgan.⁸ Ijtimoiy adolat tushunchasi jamiyat a'zolarining huquq va imkoniyatlarida tenglikni, resurslarning adolatli taqsimlanishini va ijtimoiy imtiyozlardan foydalanishda barcha uchun bir xil sharoitlarni nazarda tutadi. Bu shunchaki nazariy tushuncha emas, balki amaliy maqsad bo'lib, unga erishish davlat, fuqarolik jamiyati institutlari va har bir fuqaroning birgalikdagi sa'y-harakatlarini talab etadi.

Bugungi kunda, texnologik taraqqiyot va axborot oqimlarining tez sur'atlar bilan o'sib borayotgan bir paytda, ijtimoiy adolat masalasi yangicha qirralarni kasb etmoqda. Raqamli tafovut, sun'iy intellektning rivojlanishi va mehnat bozoridagi o'zgarishlar kabi omillar ijtimoiy adolat ta'minlashda yangi muammolarni yuzaga keltirmoqda. Shu bois, ijtimoiy adolatni zamonaviy texnologiyalar va ijtimoiy tendensiyalar bilan uyg'unlashtirish, uning yangi shakllarini ishlab chiqish zarurati tug'ilmoqda.

Ijtimoiy adolatga erishishning muhim sharti - bu ta'lim va bilim olish imkoniyatlarining tengligini ta'minlashdir. Har bir inson, ijtimoiy kelib chiqishi, jinsi, irqi va boshqa omillardan qat'i nazar, sifatli ta'lim olish, o'z qobiliyatlarini rivojlantirish va jamiyatga foyda keltiradigan

⁶ Rawls J. A Theory of Justice. Revised Edition. – Cambridge: Harvard University Press, 2011. – 538 p

⁷ Hayek F.A. Law, Legislation and Liberty. – Routledge, 2013. – pp. 67-82

⁸ Odilqoriyev H.T. Konstitutsiya va fuqarolik jamiyati. – Toshkent: Sharq, 2012. – 112-120-betlar

shaxs bo'lish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Ta'lim ijtimoiy lift vazifasini bajarib, odamlarga ijtimoiy zinapoyadan yuqoriga ko'tarilishga va hayotda muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi.

Shunday ekan, ijtimoiy adolat - bu faqatgina davlatning vazifasi emas, balki jamiyatning har bir a'zosining mas'uliyatidir. Adolatli jamiyat qurish uchun har birimiz o'z hissamizni qo'shishimiz, boshqalarga nisbatan hurmat va hamdardlik ko'rsatishimiz, tenglik va adolat g'oyalarini targ'ib qilishimiz zarur. Faqat shu yo'l bilan biz chinakam adolatli va farovon jamiyatga erisha olamiz.

Ijtimoiy adolat tamoyillarini deklarativ xarakterdan real voqelikka aylantirish bevosita institutsional mexanizmlarning samarali faoliyatiga bog'liq. Ushbu mexanizm jamiyatda huquqiy tenglikni o'rnatuvchi davlat va jamoat institutlarining yaxlit tizimini ifodalaydi: Bunda birinchi, sud hokimiyati – adolatning vertikal

kafolati hisoblanadi. Sud tizimi ijtimoiy adolatni ta'minlashning oliy va yakuniy instansiyasi hisoblanadi. Uning asosiy vazifasi nafaqat buzilgan huquqlarni tiklash, balki jamiyatdagi ijtimoiy ziddiyatlarni qonun ustuvorligi asosida hal etish orqali "protsessual adolat" muhitini yaratishdir.

Sud mustaqilligi ijtimoiy qatlamlar o'rtasidagi huquqiy mutanosiblikni saqlab turuvchi barqarorlashtiruvchi kuchdir. Ikkinchi, inson huquqlari bo'yicha milliy markaz va Ombudsman instituti davlat boshqaruvi apparati hamda fuqaro o'rtasidagi munosabatlarda "tiyilish va muvozanat" (checks and balances) tamoyilini amalga oshiradi. Bu institutlar ma'muriy o'zboshimchaliklarning oldini olish orqali ijtimoiy adolatning "himoya ekрани" vazifasini o'taydi.

Uchinchi, mahalla va fuqarolik jamiyati – "pastdan yuqoriga" tamoyili mexanizmi. Ijtimoiy adolatning mikro-darajadagi ijrosi bevosita mahalla institutiga tayanadi. U ijtimoiy yordamni taqsimlashda "manzillilik" va "shaffoflik" prinsiplarini qo'llagan holda, jamiyatning zaif qatlamlarini himoya qilishning gorizontaal mexanizmini shakllantiradi. Bu institut ijtimoiy adolatning qog'ozdagi normadan real hayotiy ne'matga aylanish nuqtasidir.

To'rtinchi, Korrupsiyaga qarshi kurashish tuzilmalari resurslarning (iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy) adolatsiz taqsimlanishiga qarshi kurashuvchi asosiy bo'g'indir. Korrupsiyani jilovlash orqali davlat resurslarining barcha fuqarolar uchun teng va ochiq bo'lishini ta'minlaydi, bu esa "taqsimot adolati" (distributive justice) asosi hisoblanadi.

Ijtimoiy sheriklik va nodavlat notijorat tashkilotlar va fuqarolik jamiyatining faol ishtiroki, ayniqsa nodavlat notijorat tashkilotlar (NNT) orqali, ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. NNTlar davlat dasturlari va siyosatining samaradorligini baholashda, ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan muammolarni aniqlashda va ularni hal qilish yo'llarini taklif qilishda faol ishtirok etishi mumkin. Ular, shuningdek, aholining huquqiy savodxonligini oshirish orqali o'z huquqlarini himoya qilish qobiliyatini kuchaytiradi. Ijtimoiy sheriklikning rivojlanishi davlat va jamiyat o'rtasida ishonchni mustahkamlaydi va ijtimoiy adolat tamoyillarini amalda ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi. NNTlar davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini o'rnatishda muhim rol o'ynaydi.

Ommaviy axborot vositalari (OAV) ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, chunki ular davlat organlarining faoliyati to'g'risida xolis va tezkor ma'lumot berish orqali shaffoflikni ta'minlaydi. OAV ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan masalalarni ko'tarib chiqish, korrupsiyani fosh qilish va davlat xizmatchilarining javobgarligini oshirish orqali ijtimoiy adolatni himoya qiladi. Mustaqil va erkin OAV ijtimoiy adolatning muhim omili bo'lib, jamiyatning turli qatlamlari o'rtasida muloqotni osonlashtiradi va ijtimoiy muammolarni hal qilish uchun platforma yaratadi.

Huquqiy mexanizmlar — bu ijtimoiy adolatni qog'ozdagi g'oyadan majburiy xulq-atvor qoidasiga aylantiruvchi normalar yig'indisidir. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada O'zbekistonning "Ijtimoiy davlat" deb belgilanishi barcha huquqiy mexanizmlarning o'zagini tashkil etadi. Bu davlatning ijtimoiy adolat uchun mas'uliyatini huquqiy majburiyat darajasiga ko'tardi.

Bu tushuncha faqatgina deklarativ xarakterga ega emas, balki amaliy ahamiyatga ega bo'lib, davlatning har bir siyosati va qarorida o'z aksini topishi kerak. Ijtimoiy davlat tamoyili, avvalo, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash, ularning munosib turmush tarzini ta'minlashga qaratiladi. Bu nogironligi bo'lgan shaxslar, yolg'iz keksalar, ko'p bolali oilalar va boshqa zaif guruhlarga tegishli.

Ijtimoiy davlat – bu, shuningdek, har bir fuqaroning ta'lim olish, tibbiy xizmatdan foydalanish, uy-joy bilan ta'minlanish kabi asosiy ehtiyojlarini qondirish uchun sharoit yaratish demakdir. Bu siyosat, o'z navbatida, ijtimoiy tengsizlikni kamaytirishga, jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Davlatning vazifasi nafaqat mavjud resurslarni taqsimlash, balki yangi imkoniyatlar yaratishdan iborat.

O'zbekistonning "Ijtimoiy davlat" sifatida belgilanishi, shuningdek, davlatning ekologik mas'uliyatini ham nazarda tutadi. Sog'lom atrof-muhitni saqlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, kelajak avlodlar uchun ekologik xavfsizlikni ta'minlash – bularning barchasi ijtimoiy davlatning muhim elementlaridir. Ekologik muammolarning ijtimoiy oqibatlarini hisobga olinsa, bu mas'uliyatning ahamiyati yanada oshadi.

Yangi Konstitutsiyada bu tamoyilning mustahkamlanishi O'zbekistonning o'z rivojlanish yo'lida yangi bosqichga qadam qo'yayotganidan dalolat beradi. Endilikda davlatning barcha harakatlari inson manfaatlariga, uning farovonligiga, ijtimoiy adolat va barqarorlikka yo'naltiriladi. Bu esa jamiyatda o'zaro ishonch, hamjihatlik va taraqqiyot uchun mustahkam zamin yaratadi. Ijtimoiy davlat tamoyili O'zbekistonning kelajagi uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Mehnat kodeksi (ishga joylashishda adolat), Oila kodeksi (oilaviy munosabatlarda tenglik), Soliq kodeksi (daromadlarni adolatli qayta taqsimlash) kabi hujjatlar ijtimoiy adolatning huquqiy asboblardir. Bu kodekslar jamiyat a'zolarining huquqlari himoyasini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, ijtimoiy taraqqiyot va barqarorlik uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Mehnat kodeksi xodimlarning ish haqi, dam olish huquqi, xavfsizlik va mehnat sharoitlari kabi sohalarda adolatli munosabatlarni o'rnatishga xizmat qiladi. Ish beruvchi va xodim o'rtasidagi munosabatlar qonuniy asosda tartibga solinadi, bu esa ekspluatatsiya va zulmning oldini oladi. Mehnat kodeksi mehnat unumdorligini oshirish, ish o'rinlarini yaratish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga ham hissa qo'shadi.

Oila kodeksi oilaviy munosabatlarni tartibga solib, er-xotinlar, ota-onalar va bolalar o'rtasidagi huquq va majburiyatlarni belgilaydi. Bu kodeks nikoh, ajralish, bolalarni tarbiyalash, aliment to'lash kabi masalalarda tenglik va adolatni ta'minlashga qaratilgan. Oila kodeksi oilaning mustahkamligi va barqarorligini ta'minlash, bolalarning farovonligini himoya qilish va jamiyatning axloqiy qadriyatlarini saqlashda muhim rol o'ynaydi.

Soliq kodeksi davlat tomonidan soliqlarni yig'ish va ularni qayta taqsimlash tartibini belgilaydi. Soliqlar jamiyatning umumiy ehtiyojlarini qondirish uchun ishlatiladi, shuningdek, ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya va infratuzilma kabi sohalarni moliyalashtirishga yo'naltiriladi. Soliq kodeksi daromadlarni adolatli qayta taqsimlash orqali ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish, kambag'allikni bartaraf etish va aholining turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi. Adolatli soliq tizimi iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi va davlatning barqaror moliyaviy holatini ta'minlashi mumkin.

Ushbu huquqiy asboblarda jamiyatda ijtimoiy adolatni o'rnatish va ta'minlash uchun muhim vosita bo'lib, ular amalga oshirilayotgan siyosat va dasturlarning asosi hisoblanadi. Ijtimoiy adolatga erishish jamiyat a'zolarining farovonligini oshirish, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va har bir insonning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishiga imkon yaratishga yordam beradi. Shu sababli, bu kodekslarning qoidalari jamiyat tomonidan hurmat qilinishi va so'zsiz amalga oshirilishi lozim. Faqat shundagina biz adolatli va farovon jamiyat qurishimiz mumkin.

Adolat faqat moddiy qonunda emas, balki uni qo'llash jarayonida ham bo'lishi kerak (masalan, sud jarayonlarining ochiqligi va tortishuv tamoyili).

Adolat tushunchasi qadim-qadim zamonlardan beri insoniyatni o'ylantirib kelgan abadiy mavzulardan biridir. U nafaqat falsafiy va axloqiy kategoriya sifatida, balki jamiyat hayotining barcha sohalarida, shu jumladan, huquqiy tizimda ham muhim ahamiyatga ega. Adolatli jamiyat qurish, adolatli qarorlar qabul qilish – har bir davlatning, har bir fuqaroning oliy maqsadlaridan biri hisoblanadi. Huquqiy adolat esa, bu maqsadga erishishning muhim vositalaridan biridir.

Huquqiy adolatning mohiyatini tushunish uchun avvalo "adolat" tushunchasining o'ziga murojaat qilish lozim. Adolat – bu har bir insonga unga tegishli bo'lgan narsani berish, har bir insonni o'z haqqi bilan ta'minlash demakdir. Huquqiy adolat esa, bu adolatning huquq sohasidagi ko'rinishi bo'lib, u qonun ustuvorligini, barcha qonun oldida tengligini, inson huquqlari va erkinliklarining himoya qilinishini nazarda tutadi.

Ammo adolat faqatgina qonunlarning mazmunida emas, balki ularning qo'llanilish jarayonida ham namoyon bo'lishi kerak. Ya'ni, qonunlar adolatli bo'lishi bilan birga, ularni hayotga tatbiq etish, ularga rioya qilish ham adolat mezonlariga mos kelishi zarur. Bu, o'z navbatida, sud jarayonlarining ochiqligi, tortishuv tamoyilining ta'minlanishi, advokatlarning faoliyati uchun sharoit yaratilishi, guvohlarning xavfsizligini kafolatlash kabi bir qator muhim omillarga bog'liq.

Sud jarayonlarining ochiqligi adolatning muhim shartlaridan biridir. Ochiq sud majlislari xolislik va shaffoflikni ta'minlaydi, sudning faoliyatini nazorat qilish imkoniyatini yaratadi.

Tortishuv tamoyili esa, har bir tomonning o'z pozitsiyasini erkin himoya qilish, dalillarni taqdim etish, qarshi dalillarni rad etish huquqini kafolatlaydi. Bu, o'z navbatida, sudga ishning haqiqiy holatini aniqlashga, adolatli qaror qabul qilishga yordam beradi. Advokatlarning faoliyati uchun sharoit yaratish ham huquqiy adolatni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Advokatlar o'z mijozlarining huquqlarini himoya qilish, ularga yuridik yordam ko'rsatish orqali adolatning qaror topishiga hissa qo'shadi. Guvohlarning xavfsizligini kafolatlash esa, ularning qo'rquv va tazyiq ostida emas, balki xolis guvohlik berishlarini ta'minlaydi.

Shunday qilib, adolat faqat moddiy qonunda emas, balki uni qo'llash jarayonida ham bo'lishi kerak. Bu – adolatli jamiyat qurish yo'lidagi muhim qadamlardan biridir. Huquqiy adolatni ta'minlash – nafaqat huquqshunoslarning, balki butun jamiyatning vazifasidir. Faqatgina birgalikdagi sa'y-harakatlar orqali biz adolatli jamiyat qurishga erisha olamiz.

Huquqni muhofaza qiluvchi organlarning roli ham muhim ahamiyatga ega. Ular qonun ustuvorligini ta'minlash, huquqbuzarliklarni aniqlash va ularga chek qo'yish, shuningdek, jabrlanuvchilarning huquqlarini himoya qilish orqali ijtimoiy adolatni ta'minlashga xizmat qiladi. Bu o'rinda prokuratura, ichki ishlar organlari, Milliy gvardiya va boshqa huquqni muhofaza qiluvchi tuzilmalarning faoliyati alohida o'rin tutadi.

Ijtimoiy adolatni ta'minlashda fuqarolik jamiyatining ishtiroki ham muhim. Nodavlat notijorat tashkilotlari (NNTlar), ommaviy axborot vositalari, jamoatchilik nazorati institutlari va boshqa fuqarolik jamiyati sub'ektlari jamiyatda adolat mezonlarini targ'ib qilish, huquqiy madaniyatni oshirish, qonun ijodkorligi va huquqni qo'llash jarayonlarida ishtirok etish orqali muhim rol o'ynaydi. Ular ijtimoiy adolat buzilishining oldini olish, huquqlarni himoya qilish va muammolarni hal qilishga ko'maklashadi.

Huquqiy ta'lim va huquqiy ongni oshirish ham ijtimoiy adolatni mustahkamlashning muhim omilidir. Jamiyat a'zolarining huquqiy savodxonligini oshirish, ularga o'z huquq va majburiyatlarini tushuntirish, qonunlarga hurmat ruhida tarbiyalash orqali adolat tamoyillarini hayotga tatbiq etishga erishish mumkin. Bu borada ta'lim muassasalari, huquqshunoslar, ommaviy axborot vositalari va boshqa manfaatdor tomonlar hamkorlikda faoliyat yuritishi maqsadga muvofiqdir.

Nihoyat, xalqaro hamkorlik ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Xalqaro tashkilotlar, xususan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va uning ixtisoslashgan muassasalari, Yevropa Ittifoqi (YeI) va boshqa mintaqaviy tashkilotlar ijtimoiy adolat sohasida global standartlar ishlab chiqadi va ularning amalga oshirilishini nazorat qiladi. O'zbekistonning

xalqaro huquq normalariga rioya qilishi va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligi ijtimoiy adolatni ta'minlash bo'yicha milliy sa'y-harakatlarni qo'llab-quvvatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy adolatni ta'minlashda institutsional va huquqiy mexanizmlarning roli beqiyosdir. Qonunchilik va siyosat, davlat institutlari, fuqarolik jamiyati va jamoatchilik nazorati o'rtasidagi muvozanatni saqlash, raqamli texnologiyalardan unumli foydalanish, global hamkorlikni rivojlantirish va doimiy ravishda o'rganish va takomillashtirishga intilishgina davlatning barqarorligini va fuqarolarning farovonligini ta'minlashga xizmat qiladi. Bu esa, o'z navbatida, jamiyatning har bir a'zosi o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishi va to'laqonli hayot kechirishi uchun imkoniyat yaratadi.

Ijtimoiy adolatni ta'minlash – har bir zamon va makonning dolzarb masalasi. Uning samarali hal etilishi jamiyatning barqaror rivojlanishi, fuqarolarning farovonligi va davlatning qudrati uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy resurslarni adolatli taqsimlashni, balki inson huquqlarini himoya qilish, teng imkoniyatlar yaratish va barcha ijtimoiy qatlamlarning manfaatlarini hisobga olishni ham o'z ichiga oladi. Ijtimoiy adolatga erishishda institutsional va huquqiy mexanizmlarning roli beqiyosdir.

Institutsional mexanizmlar deganda, davlat organlari, nodavlat tashkilotlar, fuqarolik jamiyati institutlari va boshqa tuzilmalarning ijtimoiy adolatni ta'minlashga qaratilgan faoliyati tushuniladi. Bu mexanizmlar orqali ijtimoiy siyosat ishlab chiqiladi, dasturlar amalga oshiriladi, ijtimoiy xizmatlar ko'rsatiladi va adolat buzilishiga qarshi kurash olib boriladi. Masalan, ta'lim sohasida teng imkoniyatlar yaratishga qaratilgan davlat dasturlari, sog'liqni saqlash sohasida aholining barcha qatlami uchun tibbiy xizmatlarning qulayligini ta'minlash, ijtimoiy himoya sohasida kam ta'minlangan oilalarga yordam ko'rsatish kabi chora-tadbirlar institutsional mexanizmlarning yorqin namunasidir. Ushbu mexanizmlarning samaradorligi ularning faoliyatini muvofiqlashtirish, resurslarni to'g'ri taqsimlash va korrupsiyaga qarshi kurashish bilan belgilanadi.

Huquqiy mexanizmlar esa ijtimoiy adolatni ta'minlashning asosiy huquqiy bazasini tashkil etadi. Ular qonunlar, me'yoriy-huquqiy hujjatlar va sud tizimi orqali amalga oshiriladi. Qonunlar barcha fuqarolar uchun teng huquq va erkinliklarni kafolatlaydi, ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladi va adolat buzilishiga yo'l qo'ymaydi. Sud tizimi esa qonunlarning buzilish holatlarini ko'rib chiqadi va aybdorlarni javobgarlikka tortadi. Huquqiy mexanizmlarning samaradorligi qonunlarning adolatliligi, ularning barcha uchun bir xil qo'llanilishi va sud tizimining mustaqilligi bilan belgilanadi. Shuningdek, huquqiy savodxonlikni oshirish, aholining o'z huquqlarini himoya qilish qobiliyatini kuchaytirish ham muhim ahamiyatga ega.

Ijtimoiy adolatni ta'minlashda institutsional va huquqiy mexanizmlar o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi elementlardir. Huquqiy mexanizmlar adolatning mezonini chizib beradi, institutsional mexanizmlar esa ushbu chiziqlar ichida jamiyat hayotini barpo etadi. Agar huquqiy mexanizmlar adolat talablariga javob bermasa, institutsional mexanizmlar ham samarali ishlay olmaydi. Aksincha, agar institutsional mexanizmlar zaif bo'lsa, huquqiy mexanizmlarning qo'llanilishi qiyinlashadi va adolatga erishish imkoniyati cheklanadi. Shuning uchun, ijtimoiy adolatni ta'minlash uchun har ikki mexanizmni bir vaqtda rivojlantirish va ularning o'zaro muvofiqligini ta'minlash zarur. Bu esa davlatning ijtimoiy siyosatida ustuvor yo'nalish bo'lishi lozim.

Ijtimoiy adolatni ta'minlashda institutsional va huquqiy mexanizmlarning dialektik birligi shundaki, huquqiy mexanizmlar adolatning mezonini chizib beradi, institutsional mexanizmlar esa ushbu chiziqlar ichida jamiyat hayotini barpo etadi.

Ijtimoiy adolatni ta'minlash — bu dinamik jarayon bo'lib, u huquqiy normalar, mustaqil institutlar va faol fuqarolik jamiyati hamkorligini talab etadi. Faqatgina ushbu mexanizmlarning kompleks va doimiy takomillashuvi orqali "Inson qadri uchun" tamoyilini to'liq ro'yobga chiqarish mumkin.

Yuqoridagi mexanizmlarning hammasi o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiradi. Ularning kompleks va doimiy takomillashuvi orqali "Inson qadri uchun" tamoyilini to'liq ro'yobga

chiqarish mumkin. Bu tamoyil har bir insonning qadr-qimmatini hurmat qilish, ularning asosiy huquqlari va erkinliklarini ta'minlash, jamiyatda o'z o'rnini topish imkoniyatini yaratishni nazarda tutadi. Ijtimoiy adolat – bu insonparvarlik jamiyatining asosi bo'lib, unga erishish har birimizning burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. 2022 — 2026 YILLARGA MO'ljALLANGAN YANGI O'ZBEKISTONNING TARAQQIYOT STRATEGIYASI. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni.
2. o'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – "o'zbekiston", 2023.
3. Rawls J. A Theory of Justice. Revised Edition. – Cambridge: Harvard University Press, 2011. – 538 p
4. Hayek F.A. Law, Legislation and Liberty. – Routledge, 2013. – pp. 67-82
5. Dworkin R. Justice for Hedgehogs. — Cambridge: Harvard University Press, 2011.
6. Odilqoriyev H.T. Konstitutsiya va fuqarolik jamiyati. – Toshkent: Sharq, 2012. – 112-120-betlar
7. Saidov A.X. Inson huquqlari nazariyasi. — Toshkent: Adolat, 2020.
8. Mustafoyev B.X. Huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati. — Toshkent, 2019.